

Lyckan för finländska kvinnor som konverterat till islam

Katariina Iman Heinonen

Vetenskaplig forskning om lycka är ofta storskalig och kvantitativ. I sådana studier blir minoriteters situation lätt osynlig. Samtidigt kan minoriteter också framställas i stereotypiserande ljus i media och i populärkultur. Motberättelser kan vara ett sätt att ge en röst åt grupper som förblir osynliga eller som svartmålas. I denna text beskriver Katariina Iman Heinonen sin pågående forskning kring hur finländska kvinnor som konverterat till islam upplever lycka.

VARFÖR SKA MUSLIMSKA KVINNORS LYCKA STUDERAS?

Media och även tidigare forskning närmar sig ofta muslimska kvinnor ur ett problem-baserat perspektiv. I media, och särskilt i populärkulturen, framställs muslimska kvinnor ofta som tysta offer, utsatta för patriarkal diskriminering och våld, och vars roll i samhället ses som passiv (Creutz-Kämppe, 2008).

Temat för min doktorsavhandling är lycko-uppfattningar hos konverterade finländska kvinnor. Med detta tema har jag för avsikt att ifrågasätta den stereotypa negativa bilden av kvinnor som konverterat till islam eller till hinduism. Som en del av arbetet med forskningen har jag gjort intervjuer med muslimska kvinnor i Finland. Jag kommer även senare att göra intervjuer med kvinnor som konverterat till hinduism. I den här texten analyserar jag de fyra första intervjuerna som jag har gjort. De intervjuade var alla konverterade, infödda finska kvinnor. Analysen här är inte slutgiltig utan del av pågående forskning. Utifrån slutsatserna kommer jag att ställa frågor som jag kommer att fokusera mer på i takt med att min forskning fortskrider.

Den amerikanska filosofiprofessorn **Hilde Lindemann Nelson** (2001) föreslår använ-

dandet av ”motberättelser” när man studerar grupper vars identiteter på något sätt har ”skadats”, till exempel av bildspråk eller politiska attityder i nyhetsmedier och populärkulturen. Det här är också ett centralt syfte med de intervjuer jag gör. Intervjuerna fungerar som en motberättelse. Samtidigt ger de också en mångsidig bild av hur religion kan vara en betydelsefull faktor för uppfattningar om lycka bland muslimska kvinnor som bor i Finland, en positiv resurs i vardagens fallgropar och en betydande källa till välbefinnande. Mitt mål är också att uppmärksamma upplevelser av diskriminering och vardagsrasism i finländska muslimska kvinnors vardag.

KAN MÄNGDEN LYCKA MÄTAS?

Lycka har varit föremål för reflektion i århundraden. Bland klassiska filosofer skrev i synnerhet **Aristoteles** om lyckans mening, men det gjorde även kristna och islamiska teologer i det antika romerska riket liksom under hela medeltiden. I modern tid tvistar filosofer och sociologer om vilket begrepp som faktiskt bör användas. Olika begrepp så som ”livstillfredsställelse” eller ”subjektivt välbefinnande” har föreslagits. Jag har ändå valt det klassiska begreppet ”lycka”. Eftersom min forskning handlar om andliga

frågor som går bortom den materiella eller psykiska verkligheten, beskriver det klassiska filosofiska begreppet lycka bättre den tematik jag arbetar med än begreppen ”livstillfredsställelse” eller ”subjektivt välbefinnande”. De antika och medeltida filosoferna och teologerna funderade på lycka i förhållande till frågor om etik, samhällsliv och tro. För dem var det filosofiska arbetet med att förstå lyckan ett sätt att försöka förstå vad det innebär att vara människa och vad det betyder att handla gott och rätt. Idag har däremot frågan om lycka ändrats till ett vetenskapligt forskningstema som ofta studeras på nationell och internationell nivå.

Dagens lyckoforskning är huvudsakligen statistisk forskning som bygger på omfattande data. Den moderna vetenskapliga lyckoforskningens fader kan anses vara den nederländska sociologen **Ruut Veenhoven**, vars nästan 500-sidiga doktorsavhandling, *Conditions of Happiness* (1984), har blivit en klassiker inom kvantitativ forskning som syftar till att mäta lyckonivåer. Den mest kända globala undersökningen som genomförs årligen (och som alltid citerar Veenhoven) är *World Happiness Report* som publiceras av FN:s nätverk för hållbar utveckling. I undersökningen har Finland konstaterats vara det lyckligaste landet i världen sju år i rad (2018–2024).

Men inte långt efter publiceringen av 2018 års rapport dök en annan rapport upp, baserad på omfattande statistiska data från det prestigefyllda amerikanska Pew Research Center (2018) under titeln *Being Christian in Western Europe*. Enligt rapporten var finländarna de väst- och nordeuropéer som var mest misstänksamma mot muslimer, och deras kunskap om religionen i fråga var också svagast. Dessa två rapporter väckte en fråga hos mig: vad kan muslimer som lever i det lyckligaste landet i världen tänka om lycka ifall de betraktas med misstänksamhet av majoritetsbefolkningen?

När jag läste statistiska lyckostudier hade jag många gånger stött på problem gällande kausalitet och andra frågetecken beträf-

fande studiernas dataanalys. Analyskapiteln slutade ofta med olösta frågor, till exempel: ifall gifta människor konstateras vara lyckliga, är det då fråga om att människor som redan har en positiv attityd till livet lyckas i sina äktenskap eller är det äktenskapet som är orsaken till deras lycka. Ett annat återkommande problem är att de mest kända lyckostudierna ofta är globala internationella jämförelser som tar liten hänsyn till kulturella skillnader. På grund av detta har jag valt kvalitativ forskning som tillvägagångssätt för min avhandling. Med kvalitativa, semistrukturerade intervjuer kan jag inte studera stora populationer, vilket är möjligt med statistiska metoder, men min förhoppning är att få en fördjupad förståelse för hur muslimska kvinnor i Finland tänker kring lycka. Som jag nämnde tidigare är detta också ett sätt att arbeta med motberättelser, att ge en egen röst åt en grupp som ofta avbildas stereotypt.

VAD ÄR LYCKA?

Alla mina intervjupersoner är finska muslimer som dagligen utövar sin religion och har konverterat till islam. Med andra ord har de valt islam och då också förändrat sin livsstil och sitt sätt att tänka. Två av dem bytte religion då de var tonåringar, en av dem som 20-åring och en som nästan 40-åring.

När jag frågade mina intervjupersoner vad de menade att lycka var, varierade deras svar, men svaren tangerade ändå ofta ett slags grundmönster i livet. Å ena sidan lades tonvikten på det egna inre tillståndet av lugn eller harmoni, som inte rubbas av motgångar. Å andra sidan nämndes konkreta element i ett ”gott liv”, såsom familj och andra relationer, arbete och ekonomisk situation, frånvaro av fysiska eller psykiska sjukdomar och så vidare.

I intervjupersonernas svar är begreppet lycka till stor del kopplat till religion och den tacksamhet som är förknippad med den.

När grunderna i religionsutövning är i ordning, mår du bra mentalt. Om det

finns utmaningar i troslivet så påverkar det hela livet. (Kirsi, 35)

Min mamma håller på med yoga och meditation och hon visade mig en gång hur man mediterar. Hon frågade, du vet, vad skulle kunna vara ditt mantra? Jag undrade över det, liksom hmmm.. Och så svarade jag att det är "Alhamdulillah". Liksom tacksamhet och att aktivt utöva tacksamhet hjälper dig. (Sofia, 26 år)

ARBETE OCH RELATIONER

Å andra sidan definierar de intervjuade också lycka som summan av olika livsfundament. Om dessa är i sin ordning är livet tryggt och lyckligt. I intervjuerna lyftes särskilt fram vikten av såväl arbete som relationer. Alla svarande är gifta och tre av fyra arbetar också heltid.

Alla fyra nämnde arbete som viktigt för ett lyckligt liv. Vikten av meningsfullt arbete för ett lyckligt liv har konstaterats i många studier (se till exempel Veenhoven 1984). Arbetets meningsfullhet består inte bara av lön, utan också av sociala kontakter, möjlighet till självförverkligande och utmaningar, samt upplevelsen av att arbetet har en betydelse. Å andra sidan har arbetslöshet visat sig vara en enskild faktor som avsevärt minskar lyckan. Förutom avsaknaden av en inkomstkälla finns det ett kulturellt och socialt stigma kopplat till arbetslöshet. Enligt **Carol Graham** (2010) varierar ändå denna upplevelse av arbetslöshet som stigmatiserande. I miljöer med hög arbetslöshet uppfattas den personliga situationen ofta som mindre stigmatiserande än i miljöer med låg arbetslöshet.

En annan viktig faktor var att alla intervjuade nämnde relationer, särskilt familj. Alla utom en av de intervjuade har barn. Alla bor också med sina makar och barn, med undantag av en, vars äktenskap betraktas som oäkta av finska myndigheter och vars make därför har utvisats ur landet.

Samtliga intervjupersoner är gifta och två av dem har även barn från ett tidigare förhållande. Alla betraktade ett fungerande äktenskap

som ett viktigt fundament för ett lyckligt liv.

Här är det viktigt att notera att det kan finnas skillnader i religiösa och borgerliga äktenskaps sociala och samhälleliga betydelse. **Annelies Morer** och **Vanessa Vroon-Najem**, som har studerat holländska kvinnor som konverterat till islam, har konstaterat att religiösa äktenskap baserade på islamiska värderingar (i motsats till borgerligt äktenskap i det europeiska samhället) är en viktig faktor för muslimska kvinnors "etiska välbefinnande". Engagemang för islamiskt äktenskap förstås också som engagemang för islam som religion. De intervjuades upplevelser av lycka påverkas säkert av deras bakgrund som infödda medlemmar av en västerländsk individualistisk kultur, men när det gäller islamiska äktenskap och möjliga problem i det längtar de efter mer stöd från sin egen familj och även stöd från det religiösa samfund de tillhör.

Men å andra sidan har en arabisk kvinna ett bättre rättsligt skydd, eftersom familjen försvarar henne, och de observerar hennes make... I Finland tänker man "lägg dig inte i". Finländarna ingriper helt enkelt inte... Muslimska kvinnor skulle vara lyckligare om imamer gjorde sitt arbete och undervisade mer om islamiska rättigheter för kvinnor, till exempel i äktenskapet. (Kirsi, 35 år)

Mina intervjupersoner berättade också för mig att de själva mätte dåligt om deras partner inte mätte bra, om partnern inte kunde hitta ett jobb som matchade dennes utbildning, eller särskilt om partnern hade blivit deporterad. Svaren bekräftar Veenhovens slutsats att gifta personers lycka också byggde på deras makars lycka.

DET FINLÄNSKA SAMHÄLLET

Den jämlikhet, frihet, rättvisa och säkerhet som råder i Finland beskrevs också av mina informanter som faktorer som påverkar känslan av lycka på ett positivt sätt.

... Och i Finland är det mycket bättre att vara en ordentligt praktiserande muslim än i ett muslimskt eller arabiskt land. Det är så mycket lättare att föra fram en kvinnas värde ur islams synvinkel här än där. Den patriarkala kulturen är så djupt rotad där och kan inte ifrågasättas...

(Sofia, 26 år)

Enligt de schweiziska ekonomerna **Rafael Lalive** och **Alois Stutzer** (2004) är hög lycka vanligast i länder med politisk frihet och demokrati. Resultaten av flera internationella statistiska studier bekräftar detta: mer lyckliga människor finns mest sannolikt i ekonomiskt välmående länder, där också frihet och demokrati respekteras och politiken är relativt stabil. Veenhoven (1991) påpekar ändå att många studier visat att människor som tillhör majoriteten ofta är lyckligare än de som tillhör en minoritet. Temat för World Happiness Report 2018 var minoriteter och i rapporten konstaterades att till exempel i vinnarlandet Finland var invandrarnas lycka också bland den bästa i världen, men ändå betydligt lägre än bland majoritetsbefolkningen. De muslimska kvinnor som intervjuas för min avhandling är inte invandrare, men de tillhör ändå en religiös minoritet. Enligt svaren har alla också farhågor relaterade till sin minoritetsstatus och framväxten av den nationalistiska högern, som förhåller sig särskilt skeptiskt till, till och med fientligt mot, muslimer.

Jag är rädd för om (Jussi) Halla-Aho kommer att bli vår nästa president

(Sofia, 26)

INTERNATIONELLT FÖRTRYCK OCH DISKRIMINERING

Situationen för muslimer i andra länder ökade oron för alla intervjuade. Svaren speglade starkt motsättningen ”islam kontra muslimer”. Det muslimska internationella samfundet ses som splittrat, utan solidaritet och oförmöget att försvara sina egna medlemmar. Förtryckande handlingar som begås av

ledare i vissa muslimska länder ses som oislamiska och deras likgiltighet inför lidandet hos sina egna eller andra länders muslimska medborgare upplevs som frustrerande. Detta verkar också åtföljas av en ”förtrycksångest” (jämför till exempel klimatångest) inför det våld som muslimer utsätts för runtom i världen. Förtrycket känns skrämmande eftersom det känns som om det inte går att göra något åt det, ingen bryr sig och i värsta fall kan fenomenet sprida sig till den egna trygga vardagen i Finland.

I synnerhet för infödda finska kvinnor som konverterat till islam är upplevelser av diskriminering relaterade till islamisk klädsel, det vill säga hijab. Klädseln är det enda synliga kännetecknet som skiljer dem från resten av den infödda befolkningen. Olika former av diskriminering som de intervjuade upplevde var till exempel verbal och digital hatretorik, respektlöst bemötande av myndigheter eller vid andra kundservicesituationer samt diskriminering i samband med jobbsökning. Enligt *European Islamophobia Report* (2019) fanns det 155 hatbrottsanmälningar i Finland år 2018 där brottet grundade sig på offrets religiösa bakgrund. Majoriteten av fallen riktades mot personer med muslimsk bakgrund. Diskriminering på arbetsmarknaden i Finland har främst undersökts utifrån etnicitet (se Ahmad 2019). De erfarenheter som finländare som konverterat till islam har är så till vida intressanta eftersom de snarare än diskriminering på grund av etnicitet belyser diskriminering på grund av religion. Detta blir särskilt tydligt då man beaktar att denna grupp i alla andra avseenden än den religiösa hör till majoritetsbefolkningen.

SLUTSATSER

Mina intervjupersoners uppfattningar om lycka överensstämmer med resultaten från andra studier om de komponenter i det ”goda livet” som är byggstenarna för lycka. Respondenternas relativt starka religiösa identitet ökar betydelsen av religiösa ritualer för välbefinnandet. Detta syns både i hur de beskriver trons betydelse för inre harmo-

ni och i hur de beskriver tacksamhet som en viktig aspekt av lyckan. Familj och andra relationer, arbete eller annan meningsfull verksamhet samt upplevelsen av Finland som ett rättvist samhälle för kvinnor och religiösa minoriteter verkar vara de viktigaste byggstenarna i deras lycka.

Faktorer som påverkar informanternas liv negativt gäller främst brister eller problem inom de ovan nämnda områdena i livet. Även om Finland i allmänhet upplevs som ett bra land att leva i för en praktiserande muslimsk kvinna, överskuggas den positiva upplevelsen av fördomsfulla attityder i mötet med myndigheter och andra kundservicesituationer. Hatretorik i vardagliga möten och i sociala medier, liksom rädsla för den nationella och globala utvecklingen när det gäller muslimers rättigheter och attityder till dem, minskar också muslimska kvinnors upplevelse av lycka. När det gäller relationerna mellan könen nämner de intervjuade ett fungerande äktenskap som bygger på gemensamma religiösa övertygelser som en av de viktiga komponenterna i lycka. Å andra sidan nämner intervjupersonerna också den

patriarkala kulturen i flera länder med muslimsk majoritetsbefolkning som något som hindrar möjligheten till ett gott liv. I motsats till en fortfarande ofta förekommande offentligt bild av religiösa muslimska kvinnor och särskilt konvertiter som gift sig med utländska män verkar mina informanter vara långt ifrån "tysta offer" eller åskådare gällande samhällseliga frågor. Tvärtom, de visade sig vara mycket medvetna om förtryck och diskriminering mot muslimer både i Finland och internationellt.

De intervjuade kvinnornas budskap till beslutsfattare inom socialpolitiken och inom den offentliga sektorn är tydligt: i princip är det bra att leva i Finland som en praktiserande muslimsk kvinna, eftersom religionsfrihet och kvinnors rättigheter värderas och praktiseras här. Men i vardagliga möten med myndigheterna kan en kvinna som klär sig religiöst uppleva att hon inte behandlas som en jämlik eller att hennes erfarenheter bagatelliseras. Hatretorik i olika former anses också kränka muslimers värdighet och de åtgärder som myndigheterna vidtagit för att utrota den anses vara otillräckliga.

LITTERATUR

Ahmad, Akhlaq. When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labor Market. *Sociological Inquiry*, s. 468-496, mars 2019.

Creutz-Kämpfi, Karin. 'Islam Suomen ruotsinkielisissä sanomalehdissä', i Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen (red.) *Kenen islam? Suomen muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsingfors: SKS.

Graham, Carol. *Happiness Around the World – the paradox of happy peasants and miserable millionaires*. Oxford: Oxford University Press. 2010.

Helliwell, John; Layard, Richard & Sachs, Jeffrey (red.). *World Happiness Report 2018 - Volym 1*. Förenta Nationerna. New York. 2018.

Lalive, Rafael & Stutzer, Alois. Approval of Equal Rights and Gender Differences in Well-Being. *Cesifo Working Papers*. Oxford: Oxford University Press. 2004.

Lindemann Nelson, Hilde. *Damaged Identities, Narrative Repair*. Cornell University Press. Ithaca, New York. År 2001.

Moors, Annelies och Vanessa Vroon-Najem. "Converts, Marriage and the Dutch Nation-State – contestations about Muslim women's wellbeing" I Tiilikainen, Al-Sharmani & Korsholm (red.). *Wellbeing of Transnational Muslim Families – marriage, law and gender*. Abingdon: Routledge, 2020.

Pew Research Center. *Being Christian in Western Europe*. Washington. 2018. Tessier, Enrique. Finland. I Baryrakli, Enes & Farid Hafez (red.). *European*

Islamophobia Report 2019. Ankara SETA. 2019.

Veenhoven, Ruut. *The Conditions of Happiness*. D. Dordrecht: Reidel. 1984.

KATARIINA IMAN HEINONEN
är doktorand i sociologi vid
Åbo Akademi.